

УДК 657.421.3

ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

А.П. Гречан, д.е.н., професор

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, Україна

Гречан А.П. Економічні та організаційні проблеми управління інноваційним розвитком промислових підприємств.

Досліджено сучасний стан інноваційної діяльності в промисловості. Визначено основні економічні та організаційні проблеми управління розвитком промислових підприємств в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, організація інноваційної діяльності

Гречан А.П. Экономические и организационные проблемы управления инновационным развитием промышленных предприятий.

Исследовано современное состояние инновационной деятельности в промышленности. Определены основные экономические и организационные проблемы управления развитием промышленных предприятий в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: инновационное развитие, инновационный потенциал, организация инновационной деятельности

Grechan A.P. Economical and organizational issues management of innovation development of industrial enterprises.

In the article the current state of innovation activities in industry is investigated. The main economic and organizational problems of development management industry in the modern economical terms are defined.

Keywords: innovative development, innovation potential, business innovation

Сучасні умови господарювання створюють для промислових підприємств середовище високої конкуренції, що зумовлює необхідність якісних перетворень в усіх напрямках діяльності підприємства та здатності формувати його конкурентні переваги. Рушійною силою, що спроможна забезпечити високу конкурентоспроможність підприємства, підвищення ефективності виробництва та якості продукції, є його інноваційна діяльність.

Модель розвитку промислового підприємства на інноваційних засадах є пріоритетною для забезпечення його сталого економічного зростання. Результативність інноваційної діяльності прямо залежить від формування інноваційного потенціалу та впровадження дієвого механізму активізації інноваційних процесів на підприємстві.

Незважаючи на наявність в нашій країні значних наукових і технологічних заділів, спостерігається низька інноваційна активність промислових підприємств, що насамперед пов'язане з відсутністю комплексної системи управління інноваційними процесами на промислових підприємствах та недостатнім рівнем розвитку та реалізації їх інноваційного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням проблематики управління інноваційним розвитком присвячено наукові праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як Г. Александер, О.І. Амоша, Дж. Бейлі, Д. Белл, І.О. Бланк, В.М. Геєць, В.М. Гриньова, П. Друкер, В.П. Денісенко, А.П. Завлін, С.М. Ілляшенко, Г.В. Козаченко, Б.А. Маліцький, А.А. Тріфілова, І.Л. Туккель, Р.А. Фатхудинов, Л.І. Федулова, О.М. Ястремська та інших. При чому у їх працях інновації розглядаються як основний фактор розвитку як економіки в цілому, так і окремих її елементів.

Досить значна кількість досліджень присвячено питанням управління інноваційною діяльністю на підприємствах, формуванню інноваційної політики та інноваційного потенціалу як чинникам, що забезпечують реалізацію стратегії розвитку промислового підприємства, питанням активізації інноваційних процесів тощо.

Невирішені частини загальної проблеми

Для забезпечення розвитку промислового підприємства на інноваційних засадах в сучасних умовах господарювання необхідною умовою є

активізація інноваційних процесів у всіх сферах діяльності підприємства та спрямування зусиль усіх елементів організаційної структури на реалізацію поставлених завдань. Ефективність інноваційної діяльності на промислових підприємствах визначається здатністю системи управління забезпечувати організацію та реалізацію інноваційних проектів. Управлінська складова інноваційного потенціалу підприємства має впливати на всі бізнес-процеси підприємства та узгоджувати його внутрішні можливості із викликами зовнішнього середовища для забезпечення конкурентоспроможності та укріплення ринкових позицій.

Основними проблемами, що стримують інноваційний розвиток промислових підприємств, залишаються брак фінансових ресурсів для інвестування інноваційних процесів; низький рівень кваліфікації персоналу, що заважає розробці та впровадження нововведень, які є принципово новими; морально та фізично застаріла техніко-технологічна база виробництва та недостатня розвиненість інноваційної інфраструктури. Отже існує об'єктивна необхідність дослідження факторів, що сприятимуть розвитку підприємств на інноваційній основі, та аналізу основних проблем управління їх розвитком в умовах становлення економіки знань.

Метою статті є визначення ключових економічних та організаційних проблем управління інноваційною діяльністю промислових підприємств у контексті забезпечення реалізації стратегії розвитку.

Основні результати

Результати статистичних спостережень у сфері інноваційної діяльності в Україні висвітлюють низький рівень інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств на протязі останніх років та свідчать про нестійкий характер розвитку промисловості.

Так питома вага промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю в 2011 р. становить лише 16,2% проти 18,0% у 2000 р., а підприємств, що впроваджували інновації – 12,8% проти 14,8%. Кількість освоєних нових видів продукції у промисловості скоротилася у порівнянні з 15323 од. у 2000 р. до 3238 од. у 2011р., тобто на 78,9% [1]. Незважаючи на проголошення інноваційного шляху розвитку країни, вкрай малим на протязі останніх п'яти років залишається рівень фінансування інноваційної діяльності за рахунок державного та місцевих бюджетів (лише 1,1% у 2011 р.), а основним джерелом фінансування залишаються власні кошти підприємств.

Критичною є ситуація зі станом основних засобів в економіці України. Сучасний стан техніко-технологічної бази багатьох промислових підприємств висвітлює проблеми застарілості основних фондів, використання малоефективних технологій, значну матеріало- та енергоємність виробництва.

З 2000 по 2010 рік рівень зносу збільшився на 31,2% і склав 74,9%. При цьому в промисловості цей показник складає 63%, демонструючи критичне становище [2]. В структурі інноваційних витрат промислових підприємств переважають витрати на придбання машин та обладнання, які в 2011 р. склали 73,2% від загального обсягу витрат на інноваційну діяльність, тоді як на власні дослідження та розробки витрачається лише 7,5% проти 15,1% у 2000 р., а витрати на придбання нових технологій (придбання інших зовнішніх знань – з 2007р.) абсолютно зросли, але склали тільки 2,26% від загальних витрат на кінець 2011 року [1].

У 2009 р. Державною Службою Статистики було проведено статистичне спостереження 7639 підприємств, яке показало, що 55,2% підприємств використовують технології віком більше 10 років. Природно, що є розбіжності по окремим видам діяльності. Так у виробництві офісного устаткування та ЕОМ питома вага технологій віком менше ніж 5 років складає 45%, у виробництві машин та устаткування до аналогічної групи належить тільки 19% [3].

Все це свідчить про незадовільний стан виробничо-технологічного потенціалу підприємств, що визначає темпи науково-технічного прогресу у промисловості.

Україна належить до держав з розвинутою індустріальною базою та достатньо високим ресурсним потенціалом. Проте у структурі національної економіки переважають сировинні галузі або галузі, що випускають продукцію з низьким ступенем обробки для експорту, завантаження потужностей яких залежить від попиту на зовнішньому ринку та продукцію з низьким рівнем доданої вартості.

Так, при зростанні експорту продукції промисловості з 2000 р. до 2011 р. у 6,2 рази (79,3 млрд. грн. до 492,4 млрд. грн.), експорт інноваційної продукції зріс тільки у 4,2 рази та склав 12,63 млрд. грн. на кінець 2011 року. Слід відмітити, що питома вага інноваційної продукції в обсязі експорту товарів при цьому знизилася з 3,8 до 2,6%.

Все це свідчить про неефективне використання інноваційного потенціалу промислових підприємств, про перетворення України у державу, яка в основному експортує сировинні ресурси та продукцію з низькою часткою доданої вартості, що загрожує її економічній безпеці в довготривалій перспективі.

Протягом 2012 року на розвиток промисловості негативно впливала несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура, яка характеризувалася зниженням попиту та низхідною ціною динамікою на товари вітчизняного виробництва на зовнішньому ринку. З огляду на високий рівень імпортової орієнтованості вітчизняного виробництва та підвищення вартості енергоносіїв погіршилося фінансово-економічне становище промислових підприємств і, як наслідок, знизилася темпи промислового виробництва в цілому по Україні.

Позиція України в рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності залишається невисокою: в 2012 р. серед 144 країн світу, що досліджувалися, Україна посіла лише 73 місце [4]. Все це свідчить про необхідність якнайшвидшої модернізації вітчизняного виробництва для підвищення рівня її конкурентоспроможності. За таких умов інноваційна діяльність та модель інноваційного розвитку мають вирішальне значення для розвитку вітчизняних промислових підприємств.

Аналіз досліджень, проведених вітчизняними науковцями [5], та результати власних спостережень дають змогу зробити висновки, що сьогодні основні причини, що перешкоджають переходу підприємств на шлях інноваційного розвитку, стосуються різних аспектів діяльності промислових підприємств. Основні з них – це фінансово-економічні проблеми (недолік власних коштів, відсутність фінансової підтримки з боку держави, неприйнятні умови кредитування, висока рівень інвестиційних витрат, що забезпечує впровадження нововведень тощо), виробничі та техніко-технологічні проблеми (невідповідність виробничої бази підприємств завданням стратегічного розвитку і старіння наявного устаткування), кадрові (недостатній рівень кваліфікації та компетентності персоналу, зниження якості робочої сили) та інфраструктурні проблеми (нерозвиненість інноваційної інфраструктури та низький рівень гнучкості організаційної структури підприємства).

Виявлення вище зазначених проблем потребує більш детальної їх характеристики з метою визначення основних завдань системи управління розвитком промислового підприємства, які націлені на розробку механізму активізації інноваційних процесів на підприємстві.

Механізм активізації інноваційних процесів – це сукупність взаємопов'язаних економічних, організаційно-правових, фінансових, управлінських, мотиваційних та інтелектуальних інструментів, форм та методів, спрямованих на підвищення ефективності інноваційних процесів та подовження їх дії у довгостроковій перспективі. Інноваційно-активним підприємство може бути тільки тоді, коли інноваційна складова буде реалізована на процесному рівні.

Здійснення інноваційної діяльності на промислових підприємствах потребує значного обсягу фінансових ресурсів для доведення нових ідей та розробок до конкретних інноваційних продуктів та технологій. Фінансове забезпечення розвитку промислових підприємств на інноваційних засадах пов'язане з пошуком джерел та форм інвестування, які повинні забезпечити баланс між витратами на фінансування інноваційних проектів та фінансовими можливостями підприємства.

До основних завдань фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств слід віднести:

— забезпечення ефективної реалізації інноваційних проектів на підприємстві;

— підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності;

— створення необхідних умов для збереження та розвитку інноваційного потенціалу підприємства;

— досягнення конкурентних переваг на ринку;

— зростання вартості підприємства за умов реалізації стратегії інноваційного розвитку.

Особливості фінансування інноваційної діяльності в промисловості можуть бути визначені таким чином:

— складність у пошуку та залученні інвесторів;

— високий ступінь ризику;

— тривалість, значний строк окупності інноваційних проектів;

— висока вартість інноваційних проектів;

— різноманітність форм та джерел фінансування;

— економічна обґрунтованість та юридична захищеність способів та механізмів залучення інвестицій.

Акцент на використання внутрішніх джерел при вирішенні завдань фінансування інноваційної діяльності пояснюється обмеженням бюджетних ресурсів, нерозвиненістю фондового ринку, низькою дієвістю інноваційних фондів, низькою результативністю діяльності венчурних компаній, незначними іноземними інвестиціями, дорогими кредитами. Збільшення фінансових можливостей для здійснення інноваційної діяльності у промисловості можна досягти шляхом активних дій щодо використання залучених і комбінованих джерел інвестування. Але сьогодні спостерігається низький рівень доступу до них вітчизняних підприємств, особливо підприємств малого бізнесу.

Обґрунтування вибору форм та джерел фінансування інноваційної діяльності підприємства є важливою передумовою забезпечення її результативності. Створення ефективної та гнучкої системи фінансування інноваційних проектів, здатної забезпечувати достатній рівень фінансових ресурсів на кожному етапі реалізації інноваційного проекту, є важливим завданням в управлінні розвитком підприємства, яке має узгоджуватися зі стратегією розвитку підприємства та забезпечувати його фінансову стабільність.

Конкурентоспроможність продукції промислових підприємств визначається станом його техніко-технологічної бази та характеристиками технології, що використовується. Техніко-технологічну базу підприємства слід розглядати як сукупність елементів активної частини основних засобів виробництва (техніка) і способів їх використання (технологія). Техніко-технологічна складова потенціалу підприємства визначає можливості досягнення граничного співвідношення між витратами і результатами, тобто значною мірою впливає на рівень ефективності діяльності та рівень конкурентоспроможності підприємства. Розроблення та впровадження нових технологій обмежено можливостями наявної технічної бази підприємства та умовами її модернізації.

Модернізація техніко-технологічної бази є необхідною умовою розвитку як окремого підприємства, так і національної економіки в цілому. Проте сьогодні існує проблема щодо зниження потенціалу техніко-технологічної бази промисловості, що пов'язане з високим ступенем її морального та фізичного зносу. Це пояснює високу частку в інноваційних витратах промислових підприємств на придбання нового обладнання.

Дієвим інструментом оновлення техніко-технологічної бази підприємств може стати застосування фінансового лізингу, ефективність використання якого може бути підвищена за рахунок можливості учасників фінансової лізингової угоди самостійно встановлювати строк і метод нарахування амортизації на об'єкт лізингу.

Використання сучасних досягнень НТП надає промисловим підприємствам можливість забезпечувати технічний розвиток підприємства, що може здійснюватися у формі підтримання необхідного рівня техніко-технологічної бази (капітальний ремонт, технічне дообзброєння та заміна зношеного обладнання) або розвитку техніко-технологічної бази (модернізація, технічне переоснащення, реконструкція, розширення). Здатність підприємства до удосконалення та оновлення його техніко-технологічної бази й до подальшого розвитку технічної складової потенціалу підприємства обмежуються його фінансовими можливостями.

Важливим завданням управління розвитком промислового підприємства є визначення межі доцільності експлуатації виробничого обладнання, та у відповідності з цим – здійснення профілактичних заходів, направлених на підтримку техніко-технологічної бази підприємства, а також визначення умов, за якими більш доцільним є оновлення діючого обладнання.

Необхідною передумовою та найперспективнішим напрямом інноваційного розвитку промислового підприємства є підвищення якості кадрового потенціалу. Кадровий потенціал підприємства ми розглядаємо як комплекс суто кадрового та інтелектуального потенціалу, який може визначатися як сукупність знань, здібностей, навичок, особистої майстерності, системного мислення спеціалістів, які здійснюють інноваційну діяльність, їх творчих новаторських здібностей і водночас є базою забезпечення інноваційного лідерства і конкурентоспроможності організації на ринку [6].

Вітчизняна промисловість сьогодні зіткнулася з проблемами недостатнього рівня кваліфікації працівників робочих спеціальностей та інженерів, старінням робітників промислових підприємств.

На перший план висуваються проблеми підвищення рівня знань і формування творчого потенціалу працівників підприємства як одного з основних факторів зростання його інноваційного потенціалу. Підвищення наукоємності виробництва висуває нові вимоги як до рівня компетентності сучасного працівника, так й до формування інформаційної системи підприємства.

В сучасних умовах провідну роль в успішній інноваційній діяльності відіграє освіта й кваліфікації, творча активність працівника та застосування нових підходів до мотивації працівників підприємства, які беруть участь у реалізації інноваційних проектів.

Основним завданням системи управління розвитком промислового підприємства в умовах інтелектуалізації економіки щодо його кадрового забезпечення стає розвиток його персоналу. Це передбачає планування та реалізацію заходів на підприємстві, що спрямовані на набуття працівниками, залученими в інноваційну діяльність, нових знань та професійних навичок, що необхідні для виконання ними нових завдань.

Інноваційна діяльність на промисловому підприємстві в силу її принципів відмінностей з одного боку потребує деякого її відокремлення від основної виробничо-господарської діяльності, а з іншого – повинна сприяти розвитку підприємства в цілому. Зв'язуючою ланкою у рішенні цих задач стає інноваційна інфраструктура й по-перше – інформаційна система підприємства, яка забезпечує усі підрозділи необхідною інформацією.

Успіх інноваційної діяльності значною мірою залежить від рівня її організації, ефективність якої насамперед визначається організаційною складовою системи управління. Вирішення сукупності вище зазначених проблем неможливе без реалізації відповідних організаційних заходів на підприємстві. В умовах високого рівня турбулентності зовнішнього середовища здатність підприємства швидко пристосовуватися до його викликів забезпечує ефективне функціонування та розвиток підприємства в довготривалій перспективі. Організаційна структура має забезпечувати такий розподіл функціональних обов'язків та відповідальності між структурними елементами підприємства, що дозволить здійснювати оперативний обмін інформацією, підвищить рівень обґрунтованості прийняття управлінських рішень, дозволить контролювати хід їх реалізації. Особливості реалізації інноваційних проектів на підприємстві обумовлюють існування деякої кількості організаційно-економічних форм, вибір яких залежить від розміру підприємства, його ринкової позиції, обраної стратегії розвитку та ресурсних можливостей.

З метою активізації інноваційних перетворень на промислових підприємствах необхідно підпорядкувати їх організаційну структуру цілям інноваційного розвитку. Основним завданням системи управління розвитком в цьому напрямку повинно стати формування адаптивних та динамічних організаційних форм управління, що здатні швидко реагувати на вимоги зовнішнього середовища.

Висновки

Інноваційний шлях розвитку промислових підприємств сьогодні характеризується значними труднощами, які пов'язані з недостатнім рівнем інноваційного потенціалу підприємства. Тому роз-

виток промислового підприємства можливий за умов комплексного вирішення завдань формування кадрової, фінансової, організаційної та технологічної складових потенціалу підприємства, розробки механізму активізації інноваційних процесів підприємства, створення гнучкої системи управління інноваційним розвитком промислового підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності.

В основу створення такої системи пропонується покласти наступні принципи:

— пріоритет основних цілей – обумовлений довгостроковим характером результатів, тривалістю циклу реалізації інновацій та їх важливістю для забезпечення конкурентоспроможності підприємства;

— спрямованість на реалізацію генеральної стратегії – узгодженість планових завдань на всіх ієрархічних рівнях підприємства з показниками генеральної стратегії;

— взаємозв'язок механізму і його середовища – формування та прояв властивостей механізму в процесі взаємодії з середовищем, відігривання ролі активного компоненту взаємодії;

— економічна збалансованість – забезпечується оцінкою взаємодії інноваційних рішень і економічних показників;

— організаційна структура управління має забезпечувати зв'язок між всіма учасниками інноваційного процесу на підприємстві з метою здійснення поетапного контролю за реалізацією стратегії інноваційного розвитку промислового підприємства.

Список літератури:

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Текст] : стат. зб. / Держ. служба статистики України. – К. : [б. в.], 2012. – 305 с.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо підтримки національного товаровиробника» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
3. Обстеження потенціалу виробництва високотехнологічної промислової продукції за період 2005-2007 рр. [Електронний ресурс] / Публікації для учнів – Режим доступу: <http://nauch.com.ua>
4. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2013 р. №187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246247059.
5. Перерва П.Г. Моделювання споживчої, виробничої, інтелектуальної та кадрової складових ресурсного потенціалу / П.Г. Перерва, А.П. Косенко, А.В. Косенко // Вісник НТУ «ХПІ». – 2012. – № 51(957). – С. 68-73.
6. Панченко Є. Інтелектуальний потенціал компаній: досвід емпіричного дослідження [Текст] / Є. Панченко // Економіка України. – 2005. – №10. – С. 14-25.

Надано до редакції 14.08.2013

Гречан Алла Павлівна / Alla P. Grechan
agrechan@mail.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Економічні та організаційні проблеми управління інноваційним розвитком промислових підприємств [Електронний ресурс] / А.П. Гречан // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 3 (8). – С. 219-223. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n3.html>